

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและการแข่งขันในทุก ๆ ด้านในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาส่งผลให้หลายประเทศทั่วโลกต้องเผชิญกับปัญหาที่หลากหลายทั้งด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการอยู่รอด การรักษามาตรฐานและการพัฒนาองค์กร (Drucker, 1999, pp. 2-4) ประกอบกับการก้าวสู่ความเป็นอาเซียนส่งผลให้ประเทศไทยในฐานะหนึ่งในสมาชิกสมาคมอาเซียนต้องตระหนักถึงบทบาทและภารกิจสำคัญ ในการเสริมสร้างความร่วมมือ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งของอาเซียนในเวทีโลก โดยเฉพาะการใช้กลไกความร่วมมือ ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของอาเซียน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องแน่ใจว่า จะสามารถหาวิธีการที่เท่าเทียมกันในการให้โอกาสประชาชนทุกคนให้ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ โดยการส่งเสริมนโยบายด้านการพัฒนาการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการจัดกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างกลไกในการพัฒนาคนให้มีศักยภาพทัดเทียมกันมีความรู้ในเรื่องเดียวกันสามารถปรับตัว และรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้ประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียนทุกชาติก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงและเท่าเทียม (อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, 2552, หน้า 46-49)

การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ต้องดำเนินไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมรอบด้านส่งผลให้การดำเนินงานหลายเรื่องที่ยังมีปัญหาคือเร่งพัฒนา ปรับปรุงต่อยอดทั้งในด้านการพัฒนาผู้เรียน การพัฒนาครู และการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ โดยมีประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ได้ถูกระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2545-2549) คือ การมุ่งพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้ไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553 ก, หน้า 4) ทั้งนี้เพราะการเสริมสร้าง และแลกเปลี่ยนทักษะประสบการณ์ของบุคลากรในหน่วยงานจะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มขององค์กร เพื่อให้บุคลากรทุกคนพร้อมจะนำความรู้ ทักษะประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์และ เก็บรักษาไว้คู่องค์กรด้วยการสร้างระบบการจัดการความรู้ที่ดีเพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้า

ในการดำเนินกิจการไปสู่เป้าหมายร่วมกันขององค์กร คือ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลขององค์กร สอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หมวด 3 มาตรา 11 ที่ได้ระบุขอบข่ายหน้าที่ของหน่วยงานราชการในเรื่องของการพัฒนาหน่วยงานสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ไว้ว่า “ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติราชการของส่วนราชการให้สอดคล้องกับการบริหารราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามพระราชกฤษฎีกานี้” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2546, หน้า 4) จากข้อความในพระราชกฤษฎีกาได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าหน่วยราชการมีหน้าที่หลักในการพัฒนาการจัดการความรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) โดยต้องถือเป็นนโยบายเชิงปฏิบัติให้เกิดผลเพื่อรองรับการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ในการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามหน้าที่ที่ระบุในพระราชกฤษฎีกานั้นขั้นตอนหลักที่สำคัญก็คือการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เพราะการจัดการความรู้ที่เหมาะสมเป็นการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวบุคคลในองค์กรแล้วหาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีการต่อยอดความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมจากการนำความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาประยุกต์ใช้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมในกระบวนการเกิดปัญญาร่วม (Collective Wisdom) ทำให้การแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยาก ๆ สำเร็จได้โดยง่าย (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 51) การจัดการความรู้จึงเป็นภารกิจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติตามหลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management-NPM) ที่ใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ประมวลผลความรู้ และใช้ความรู้ที่ได้มีการจัดไว้อย่างเป็นระบบระเบียบเพื่อให้สามารถนำมาใช้ตอบสนองต่อความต้องการของหน่วยงานให้สามารถทำงานบรรลุผลสัมฤทธิ์และก้าวสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มีประสิทธิภาพและมีวิธีการดำเนินการอย่างถูกต้องจะเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กร (ประพนธ์ ผาสุยัค, 2549, หน้า 4-6) ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบการใช้ชีวิต การบริหารจัดการ การวัดผลประเมินผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาคนและองค์การ สถานศึกษาซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ แก่นักเรียนจึงต้องมีการปรับการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องต้องมีการจัดเก็บความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวครู บุคคลในชุมชน ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องที่มีความเชี่ยวชาญให้เป็นความรู้ที่อยู่คู่องค์กร การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพมีมูลค่ามหาศาล เพราะเมื่อบุคคลเหล่านั้นลาออกไปความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่พวกเขามีอยู่ก็จะไม่สูญหายไปจากองค์กรและสามารถทำให้คนรุ่นต่อไปพัฒนาต่อยอดงานของตนเองได้การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยการสร้างสรรค์คุณค่า (Creating Value) จากทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ ขององค์กรอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการสกัดแก่นองค์ความรู้ (Capture) การแพร่กระจายความรู้ (Distribute) การประสานความรู้ (Coordinate) การซ่อมแซมหรือการเอากลับคืนมา ทำให้คืนสู่สภาพเดิม (Retrieve) การจัดเก็บ (Store) และการจัดการทรัพย์สินความรู้ (Manage Knowledge Assets) เพื่อให้สถานศึกษาสามารถสร้างพลังความรู้ เพื่อการพัฒนาที่ดีที่สุด (Best Leverage its Knowledge) (Liebowietz & Thomas, 1998) การจัดการความรู้ที่ดีจะช่วยให้สถานศึกษาได้ใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวคนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อหน่วยงาน โดยไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์ คนในหน่วยงานไม่ต้องทำงานแบบลองผิดลองถูก สามารถมีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศในการทำงานให้ศึกษาเป็นแบบอย่าง ทำให้ประหยัดแรงงาน เวลา วัสดุอุปกรณ์ และได้ผลผลิตมากทั้งปริมาณและคุณภาพ เมื่อหน่วยงานได้ลงทุนพัฒนาบุคลากรไปแล้ว ความรู้และประสบการณ์ของบุคคลนั้นจะยังคงอยู่กับหน่วยงานและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อเนื่องได้อีก (บุรชัย สิริมหาสาร, 2546)

ปัญหาที่พบจากการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ในสองรอบแรกซึ่งเป็นการประเมินผลจากร่องรอยหลักฐานการบริหารจัดการจนเกิดองค์ความรู้ที่อยู่คู่กับสถานศึกษา ความรู้ในตัวครู นักเรียน และผู้บริหารที่เป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของสถานศึกษาทั้งระบบ พบว่าผลการประเมินคุณภาพรอบสอง พ.ศ. 2549-2551 มีสถานศึกษาระดับพื้นฐาน (ปฐมวัย) เข้ารับการประเมินทั้งหมด 20,184 แห่ง ผ่านการรับรอง 16,229 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 80.41 และไม่ผ่านการรับรอง 3,955 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 19.59 ในจำนวนนี้มีสถานศึกษาที่ผ่านการประเมินระดับคุณภาพดีเพียง ร้อยละ 54.73 ส่วนสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 15,097 แห่ง มีสถานศึกษาที่ผ่านมาตรฐานคิดเป็น ร้อยละ 79.15 ไม่ผ่านการรับรอง 3,772 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 20.85 โดยมีโรงเรียนที่ผ่านระดับมาตรฐานขั้นต่ำ ร้อยละ 76.51 และมีสถานศึกษาที่มีคุณภาพดี เพียง ร้อยละ 49.49 และเมื่อพิจารณาตามขนาดสถานศึกษาพบว่า สถานศึกษาขนาดเล็กซึ่งหมายถึง โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คน

มีอัตราผ่านการรับรองมาตรฐานจาก สมศ. ต่ำสุด คือ เข้ารับการประเมินทั้งหมด 14,389 แห่ง ผ่านการรับรองเพียง 11,000 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 76.45 และไม่ผ่านการรับรอง 3,389 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 23.55 (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์การมหาชน, 2553) และเมื่อทำการสำรวจข้อมูลพบว่า ปัจจุบันโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กทั่วประเทศมีจำนวนถึง 12,828 แห่ง เป็นโรงเรียนที่มีขนาดเล็กมาก ซึ่งมีนักเรียนน้อยกว่า 60 คน จำนวนถึง 4,198 แห่ง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551, หน้า 4-8) และจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กก็เพิ่มสูงขึ้นทุกปีเนื่องจากโครงสร้างประชากรวัยเรียนในระดับการศึกษาพื้นฐานมีแนวโน้มลดลง ประกอบกับผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมและมีคุณภาพได้มาตรฐานปัญหาสำคัญของโรงเรียนขนาดเล็ก คือ คุณภาพของนักเรียนค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะ โรงเรียนขาดความพร้อมทางด้านปัจจัย เช่น มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ เงินอุดหนุนจากงบประมาณที่ได้รับ การจัดสรรมีจำนวนน้อยลงทุกปีตามจำนวนนักเรียนที่มีแนวโน้มลดลงเรื่อยและในขณะเดียวกัน สังคมที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียนก็ไม่มีความพร้อมที่จะสนับสนุนทรัพยากรในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนเพราะชุมชนที่อยู่โดยรอบโรงเรียนขนาดเล็กมักเป็นชุมชนที่มีปัญหาทั้งทางด้านภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ และพื้นฐานการดำเนินชีวิตอยู่แล้ว แต่ภาระงานใหญ่ก็คือโรงเรียนได้รับการคาดหวังจากทุกหน่วยในชุมชนให้เป็นสถาบันหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ในท้องถิ่นของสังคมนั้น ๆ ประโยชน์ คูปต์กาญจนากุล (2555) กล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีต่อชุมชนไว้ว่า โรงเรียนขนาดเล็ก เป็นมากกว่าโรงเรียน เพราะเป็นองค์ประกอบโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนในความสัมพันธ์ของทั้งบ้าน วัด และชุมชน ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนทั้งทางวัฒนธรรมประเพณี ในขณะที่โรงเรียนเองก็เผชิญกับปัญหาการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ที่ต้องแก้ปัญหาหลายประการเช่นเมื่อบุคลากรลาออกหรือเกษียณ อายุราชการและไม่ได้รับอัตราทดแทนหรือได้รับแต่ล่าช้าจะส่งผลกระทบต่อการทำงานขององค์กร ดังนั้นจากแนวคิดที่มุ่งพัฒนามูลนิธิให้มีความรู้มากแต่เพียงอย่างเดียวจึงไม่น่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม สถานศึกษาจำเป็นต้องบริหารจัดการความรู้ภายในองค์กร ให้เป็นระบบเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีคุณลักษณะแห่งการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ต่อเนื่องและมีการถ่ายทอดส่งต่อความรู้ให้อยู่คู่องค์กร เพื่อตอบสนองการปฏิบัติงานในการพัฒนาสถานศึกษาให้ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง (Marquardt, 1996)

จากเหตุผลดังกล่าวสภาพพึงประสงค์ของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กจึงต้องมีการจัดการความรู้ที่มีคุณภาพโดยนำกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นการสกัดความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ถ่ายทอดให้อยู่คู่องค์กร

ด้วยรูปแบบวิธีการที่เหมาะสมเพื่อเป็นการแก้ปัญหาสภาพการขาดแคลนบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และเป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสู่วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) นอกจากนี้ยังทำให้โรงเรียนสามารถระดมศักยภาพจากผู้มีความรู้ความสามารถนอกสถานศึกษา เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องในชุมชนมาใช้ประโยชน์ และเป็นการแก้ปัญหาที่มักเกิดขึ้นเสมอกับครูหรือผู้บริหารในสถานศึกษาต่างกันแต่มีความคิดริเริ่มซ้ำซ้อนกันหรือบริหารจัดการสถานศึกษาในวิธีการเดิมรูปแบบเดิมซ้ำ ๆ กันอยู่เสมอ เพราะไม่มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อต่อยอดความรู้ ดังนั้นสถานศึกษาควรมีการจัดการ “ทรัพย์สินทางปัญญา” (Intellectual Property) ให้อยู่คู่องค์กรและสามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงาน การจัดการความรู้จึงไม่ใช่แค่ทางเลือก หากแต่เป็นความจำเป็นสำหรับองค์กรที่ต้องการมุ่งสู่ความเป็นเลิศอันจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม (Innovation) และการพัฒนาคุณภาพทั้งระบบได้อย่างต่อเนื่อง (บดินทร์ วิจารณ์, 2547) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นระดับการศึกษาที่มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะและการคิดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม พื้นฐานความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์ และสมดุลทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม และเป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) เป็นระดับการศึกษาที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างเยาวชนคุณภาพสู่สังคม ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องจะต้องวางรากฐานแนวทางการบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพทั่วถึงเพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ จากเหตุผลดังกล่าวจึงควรวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพภายในและภายนอกสถานศึกษาและพัฒนาสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำถามในการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรมีลักษณะอย่างไร
2. รูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ปฏิบัติในโรงเรียนหรือไม่

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นข้อมูลเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ในสถานศึกษา
2. เป็นข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
3. ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในปรับลดปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก
4. เป็นแนวทางให้หน่วยงานต้นสังกัดได้วางนโยบายและกำหนดยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กรองรับการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยประมวลหลักการแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
2. ยุทธศาสตร์และแนวทางการบริหารงานเพื่อพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็ก ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551)
3. กระบวนการขยายผลความรู้ในองค์กรแบบ SECI-Knowledge Conversion Process หรือ SECI Model (Nonaka & Takeuchi, 2000, pp. 139-150) ซึ่งประกอบด้วย
 - 3.1 การถ่ายโอนความรู้กันโดยตรงระหว่างกลุ่ม หรือบุคคล (Socialization)
 - 3.2 การเรียนรู้แสวงหาสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกเพิ่มเข้ามา (Externalization)

3.3 เชื่อมโยงความรู้ภายในกับความรู้ภายนอก (Combination)

3.4 นำความรู้มาปฏิบัติเกิดเป็นความรู้ประสบการณ์และปัญญาฝังอยู่ในตัวคน
กลายเป็น ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เพื่อนำไปถ่ายทอดหมุนเวียนต่อไป (Internalization)

4. การจัดการความรู้ตามแนวคิดของเบอร์เกอร์ (Bergeron, 2003, pp. 83-89)

4.1 การสร้างสรรค์ และการรวบรวมความรู้ (Knowledge Creation or Acquisition)

4.2 การนำความรู้มาประยุกต์ (Knowledge Modification)

4.3 การจัดทำความรู้พร้อมใช้ (Immediate Use)

4.4 การจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระเบียบ (Archiving)

4.5 การเปลี่ยนถ่ายข้อมูล (Transfer)

4.6 การจัดข้อมูลเพื่อวัตถุประสงค์ใหม่ (Translation/ Repurposing)

4.7 การอำนวยความสะดวกให้ผู้ใช้เข้าไปสืบค้น (User Access)

4.8 ระบบจัดการความรู้ที่ไม่ได้ใช้งาน (Disposal)

5. การจัดการความรู้ของพร็อบ, ราบ และ โรมฮาร์ด (Probst, Raub, & Romhardt, 2000)

ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ

5.1 การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification)

5.2 การจัดหาความรู้ (Knowledge Acquisition)

5.3 การพัฒนาความรู้ใหม่ (Knowledge Development)

5.4 การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer)

5.5 การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storing)

5.6 การนำความรู้มาใช้ (Knowledge Utilization)

6. การจัดการความรู้ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบัน
เพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2548) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ

6.1 การบ่งชี้ความรู้

6.2 การสร้างและแสวงหาความรู้

6.3 การจัดความรู้ให้เป็นระบบ

6.4 การประมวลและกลั่นกรองความรู้

6.5 การเข้าถึงความรู้

6.6 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้

6.7 การเรียนรู้

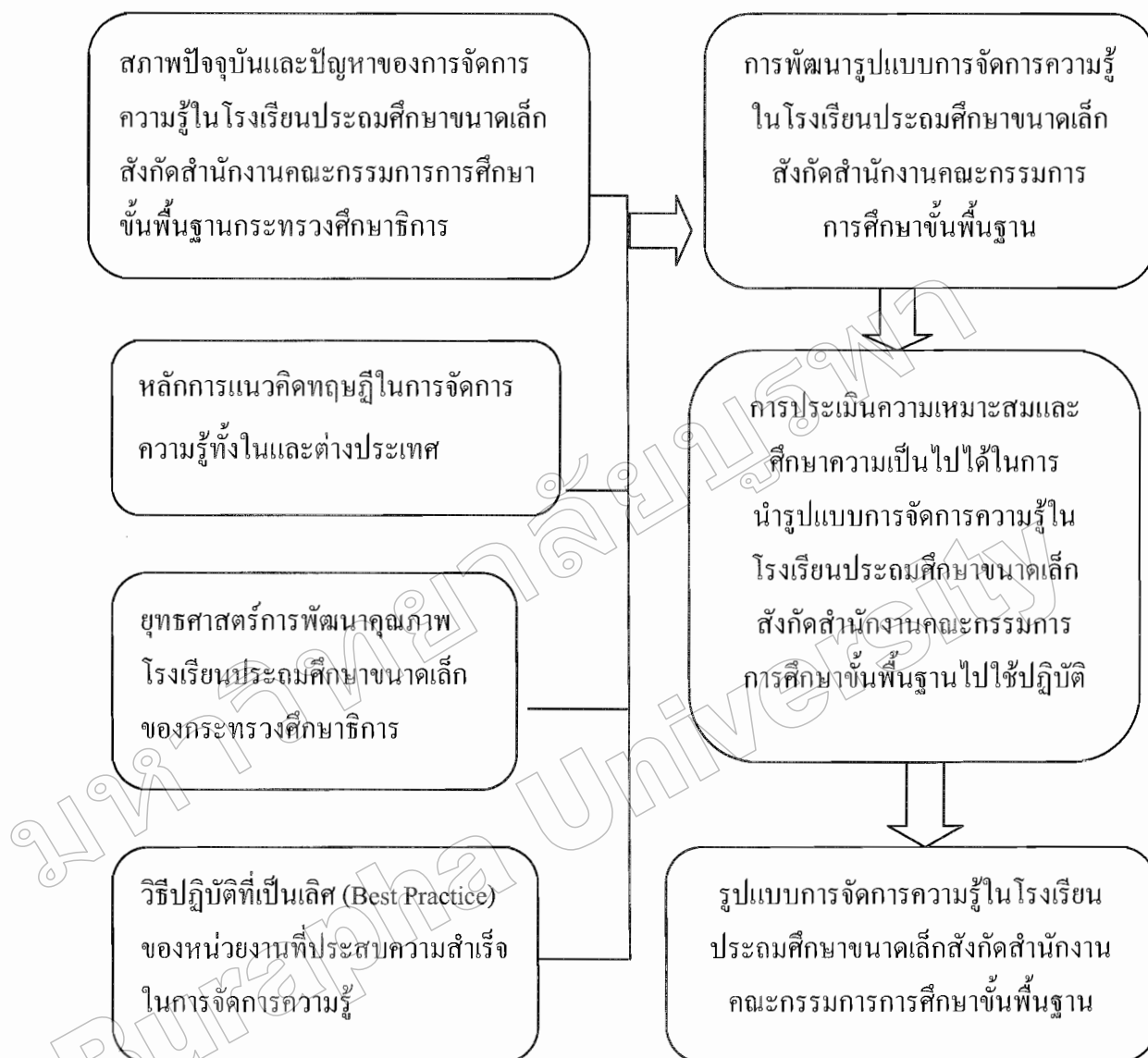
7. การจัดการความรู้ตามแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2547 ก) ประกอบด้วยกระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

- 7.1 การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นต่องานหรือกิจกรรมขององค์กร
- 7.2 การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ
- 7.3 การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะต่อการใช้งาน
- 7.4 การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน
- 7.5 การนำประสบการณ์จากการใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาบันทึกไว้
- 7.6 การจดบันทึก ขุมความรู้ แก่นความรู้ สำหรับไว้ใช้งาน

8. แนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ของเซ็งเง้ (Senge, 1990, pp. 6-10) ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

- 8.1 ความรอบรู้เฉพาะตัว (Personal Mastery)
- 8.2 รูปแบบวิธีการคิด (Mental Models)
- 8.3 วิสัยทัศน์ร่วม (Building Shared Vision)
- 8.4 การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning)
- 8.5 การคิดอย่างเป็นระบบ (Systems Thinking)

จากการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ที่กล่าวมาผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตามขอบเขต ดังนี้

1. ขอบเขตของเนื้อหา

เป็นการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและสภาพปัจจุบันปัญหาของการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กใน 7 ประเด็น คือ ขันสร้างวิสัยทัศน์

การจัดการความรู้ (Knowledge Vision) ขั้นปฏิบัติการจัดการความรู้จนเป็นนิสัย (Knowledge Habit) ขั้นจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ (Knowledge Management System) ขั้นพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Transfer) ขั้นนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน (Knowledge Utilization) ขั้นบันทึกวิธีปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Knowledge Best Practice) ขั้นการเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Sharing) และทำการพัฒนารูปแบบโดยการเก็บข้อมูลความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) และศึกษาความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ปฏิบัติในสถานศึกษา โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

2. ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาและประเมินรูปแบบจำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก 5 แห่ง ที่เลือกอย่างเจาะจงเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการความรู้และศึกษาความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ปฏิบัติจริงในสถานศึกษาโดยใช้เกณฑ์เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กที่ได้รับรางวัลโรงเรียนพระราชทานระดับเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 2 โรงเรียน, โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กที่นักเรียนมีผลการสอบวัดผลระดับชาติดีเด่นจำนวน 1 โรงเรียน และโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กที่มีผลการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) รอบสามอยู่ในระดับคุณภาพดี และดีมากทุกมาตรฐานจำนวน 1 โรงเรียน

2.2 ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบโดยใช้เทคนิคเดลฟาย จำนวน 18 คน ได้มาโดยการเลือกอย่างเจาะจง (Purposive Sampling) และเทคนิคการบอกต่อ (Snowball Sampling Technique) จากบุคคล 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการความรู้ในหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จสามารถเป็นแบบอย่างได้จำนวน 5 คน 3) กลุ่มผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีผลงานคุณภาพเชิงประจักษ์ในการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษาจำนวน 3 คน และ 4) กลุ่มผู้มีส่วนในการกำหนดแนวนโยบายและกำกับติดตามคุณภาพการบริหารจัดการโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 5 คน

2.3 ผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมประเมินรูปแบบโดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 16 คน ได้มาจากการเลือกอย่างเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคล 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 11 คน และ 2) ผู้มีส่วนในการกำหนดแนวนโยบายและกำกับติดตามคุณภาพการบริหารจัดการโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 5 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบ หมายถึง กระบวนการ ขั้นตอน และกิจกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมและเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและความสามารถในการจัดการความรู้ใน โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก
2. รูปแบบการจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการและขั้นตอน ที่ใช้ในการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้จากการสังเคราะห์หลักแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
3. การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการขั้นตอนในการจัดการความรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผู้วิจัยได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและพัฒนาจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 สร้างวิสัยทัศน์การจัดการความรู้ หมายถึง การที่บุคคลในสถานศึกษาร่วมกันวิเคราะห์โอกาส อุปสรรค จุดเด่น ข้อดีของสถานศึกษาเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อเป็นเป้าหมายของสถานศึกษาที่จะใช้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

3.2 ปฏิบัติการจัดการความรู้จนเป็นนิสัย หมายถึง การสร้างลักษณะพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในสถานศึกษาให้มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ร่วมกัน มีพฤติกรรมในการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนางานอย่างสม่ำเสมอจนเป็นบรรทัดฐานหรือกิจกรรมประจำในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา

3.3 จัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ หมายถึง การที่บุคลากรในสถานศึกษาร่วมกันพัฒนาการจากระบบการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ของสถานศึกษาที่ผู้อำนวยการความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสืบค้นอ้างอิงด้วยวิธีการที่หลากหลายเช่น การเก็บในฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ การจัดเก็บเป็นสารสนเทศ เป็นแฟ้มจัดเก็บเอกสาร เป็นต้น

3.4 พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ หมายถึง การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาเพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้นหรือความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่จะนำไปสู่การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษา

3.5 นำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน หมายถึง การนำความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ในสถานศึกษาไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพงานของสถานศึกษาในทุก ๆ ด้าน

3.6 บันทึกวิธีปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ หมายถึง การจัดเก็บวิธีการและแนวทางปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จที่ดีในสถานศึกษาที่ได้จากการนำการจัดการความรู้ไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสืบค้นอ้างอิงและถ่ายทอดสู่สมาชิกใหม่ของสถานศึกษาหรือบุคคลภายนอกสถานศึกษาเพื่อสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดงานให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นไป

3.7 ขั้วการเผยแพร่ความรู้ หมายถึง การนำวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศของสถานศึกษาความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้และระบบการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพเผยแพร่ต่อหน่วยงานอื่นเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนางาน

4. โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ที่มีจำนวนนักเรียนรวมไม่เกิน 120 คน